

Meline Anumyan: Hemşinli aydınlara göre Hemşin ve Hemşin Ermenileri

Posted on 01/01/2020

Son yıllarda Hemşin gizemi, dünya Ermenilerini daha çok ilgilendirmeye başlamıştır. Soydaşlarımız olan Hemşin Ermenileri kimdir? Onlar kendileri, Hemşinli kimliğini nasıl tanımlamaktadırlar? Türkiye’de yaşayan Hemşinliler, bir etnik grup olarak ne çeşit sorunlarla karşı karşıya gelmektedir? Ermenicenin bir lehçesi olan Hemşincenin yok olmaması için neler yapılmalıdır? Yeni kurulan HADİG (Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği) ne gibi faaliyetlerde bulunmakta, ne tür çalışmalar yapmaktadır? Hopalı Hemşinliler başta olmak üzere çok sayıda Hemşinlinin sol hareketlerde yer almasının sebepleri nedir? Türkiyeli Hemşin Ermenilerinin Ermenistanlı ve Diasporalı Ermenilerle temaları var mıdır?

Yukarıda geçen tüm konularla ilgili olarak Türkiye’de yaşayan üç Hemşin Ermenisiyle konuştuk (Röportaj internet üzerinden yapılmıştır).

HİKMET AKÇİÇEK HADİG Derneği başkan yardımcısıdır. Sayın Akçiçek, ayrıcadünyada Hemşince olarak yapılmış ilk müzik albümünü hazırlayan müzisyenlerden biridir.

CEMİL AKSU siyasi görüşleri nedeniyle 8 sene hapsedilmiştir.

ASLAN CANCI 2005-2008 yılları arasında Hopa Belediyesi Halkla İlişkiler Müdürlüğünü yapmıştır. Aynı dönemde Hopa Belediyesi Başkanı da, ilk kez olarak bir Hemşin Ermenisi (Yılmaz Topaloğlu) seçilmiştir.

Meline Anumyan: Kendinizi tanıttin lütfen. Kimsiniz? Nerede dünyaya geldiniz? Şimdi nerede

yaşıyorsunuz? Nerede çalışıyorsunuz? Ne işlerle uğraşıyorsunuz?

Hikmet Akçiçek: Adım Hikmet Akçiçek, 1963 yılında Türkiye'nin Gürcistan sınırındaki Hopa ilçesinde Hemşinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim. Hemşinliyim, ana dilim hemşincedir. Kardeş ve akrabalarım halen Hopa'da yaşıyorlar, ben ilk okul sonrasında eğitim dolayısıyla memleketten ayrıldım, Üniversiteyi İstanbul'da okudum. 1981 yılından beridir İstanbul'da yaşıyorum. Her yıl 1-2 kez Hopa'ya giderim.

Evliyim 2 kızım var, eşim Hemşinli değil çocuklarım Hemşince bilmiyor. Bir özel şirkette Finans Yöneticisi olarak çalışıyorum.

2005 yılında Hopa Hemşin ezgilerini derleyerek arkadaşlarımla VOVA adıyla bir müzik albümü yaptık, ki bu album dünyada Hemşince olarak yapılmış ilk müzik albümüdür. Halen 2. Bir album yapma çalışmalarım sürüyor.

Cemil Aksu: İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde felsefe bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Artvin Hopa'da yaşayan Hemşinlilerdenim. 2008 yılında bir grup arkadaşımınla Biryaşam adında bir dergiyi çıkardım. Dergi bir süre sonra kapandı. Ama değişik konularda araştırmalarımın devam ediyorum. Bu yıl, Artvinli Ermenilerle ilgili bir makalem yayınlandı (Tarih ve Toplum sayı 16). Hemşinlilerle ilgili bir makalem de Toplumsal Tarih dergisinde (2013 Ağustos) yayınlandı.

Aslan Cancı: Ben Aslan Cancı, 3 Haziran 1964'te Artvin, Hopa ilçesi, Kemalpaşa nahiyesi, Çamurlu köyünde doğmuşum. Hopa Belediyesi'nde çalışıyorum.

Meline Anumyan: Hemşinli kimliğini nasıl tanımlayabilirsiniz? Hemşinli kimdir, Hemşinlilerin kaç grubu vardır ve bu gruplar, nerelerde yaşarlar?

Hikmet Akçiçek: Biz Türkiyede yaşayan Hemşinliler Hemşinli olmayı komşularımız Laz,

Gürcü, Rum ve Kürtler'den farklı ayrı bir kimlik, kültür, ayrı bir halk, ayrı bir etnik kimlik olarak algılıyoruz. Ancak bu algıya rağmen tarihsel, kültürel, sosyal, dinsel şartların bir sonucu olarak Türkiye'de yaşayan Hemşinlilerin büyük çoğunluğu Hemşinliliği bir alt kimlik olarak benimser ve kendisini etnik olarak da Türk milletinin bir parçası olarak görür.

Hemşinliler akademik olarak 3 grupta değerlendirilir.

Doğu Hemşinlileri: Artvin'in Hopa ve Borçka ilçelerinde yaşayan Hemşinliler. Benim de mensubu olduğum bu grubun belirleyici ögesi Hemşince'nin anadil olması ve günlük yaşamda halen kullanılıyor olmasıdır. Son 10-15 yıldır azalmakla birlikte Hopa 'da doğup büyüyen Hemşinliler Hemşince konuşup anlayabilmektedirler.

Hopa Hemşinlilerinin bir kısmı 1778-1779 Osmanlı Rus savaşı döneminde Düzce-Adapazarı civarına göçmüş, Gürcistan-Türkiye sınırının Batum tarafında kalan bir kısmı da 1944 yılında Kazakistan ve Özbekistan'a sürülmüşlerdir. Bu grubun bir kısmı SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Krasnodor ve Moskova arasındaki kimi bölgelerine göç etmişlerdir.

Batı Hemşinlileri: Bunlar Hemşinlilerin anayurdu Rize'nin Hemşin, Çamlıhemşin ilçeleri ile İkizdere, Çayeli, Pazar, Ardeşen, Fındıklı ilçelerinin dağlık iç kesimlerinde yaşayan Hemşinlilerdir. Tarihsel bilgi ve rivayete göre bunlar Osmanlının Trabzonu fethi sonrası nispeten erken dönemde islamlaşan ve bu nedenle de yurtlarında kalan insanlardır. Batı Hemşinlileri Hemşince bilmezler, onlar içinde önemli bir kısmı yer adları olmak üzere Hemşince/Ermenice kelimelerin yer aldığı kendilerine has bir şive ile Türkçe konuşurlar.

Türkiyede yaşayan Hemşinlilerin tamamı müslümandır ve sunni hanefi mezhebi mensubudurlar.

Kuzey Hemşinlileri: Bu grup Osmanlının 1461 yılında Trabzonu alması sonrasında bölgede uygulandığı iddia edilen din değişimre baskısı nedeniyle dinlerini değiştirmeyerek Trabzon-

Ordu-Samsun bölgelerine göçen ve daha sonra da 1850 de başlayıp 1915 tehcir/jenosidinde sona eren bir süreçte Abhazya ve Rusyanın Soçi bölgesine göçmek zorunda kalan Hemşinlilerdir. Okuduğum ve son yıllardaki temaslarımdan bildiğim üzere bu topluluk Hıristiyandır, Hemşince konuşur ve kendisini Ermeni milletinin bir parçası olarak görür. Başlangıçta yoğunluk Abhazya'da olsa da son yıllarda Abhazyada yaşayan hemşinli nüfüsü ciddi olarak azalmış daha çok Rusyanın Krasnodor bölgesindeki kimi şehirlere kaymıştır.

Cemil Aksu: Doğu Karadeniz'in yerel kimliklerinden biri olan Hemşinliler, hem teritoryal hem de etnik göndermeleri olan bir kimlik görünümü arz etmektedir. Doğu Karadeniz'in Trabzon, Rize, Artvin illerinin birçok ilçesinde, ayrıca Erzurum, İzmit, Düzce gibi illerde kendilerine Hemşinli diyenlerce oluşan yerleşimler mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugün Hemşin, Çamlıhemşin ve Kaçkarların arka tarafı olan İspir ve Yusufeli'ne bağlı bazı yerleşim birimleri Hemşin bölgesi olarak kayıtlarda geçmektedir. Ayrıca Rusya'nın Soçi-Krosnadar, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'da Sovyetler Birliği döneminde buralara sürgün edilmiş kendilerine Hemşinliler diyen yerleşim yerleri vardır. Rusya'nın Moskova kentinde de Hemşinliler adında bir sivil toplum kuruluşu mevcuttur. Genel olarak, bu yerleşimlerle ilgili bazı basılı kaynaklarda (kitap, dergi vb.), internet ortamında çeşitli bilgi ve belgeler söz konusu olsa da, Hemşinliler ve Hemşin bölgesinden dağılma/göç süreçlerinin nedenleri, tarihleri ve sonuçları hakkında kapsamlı bilimsel araştırmalar yoktur. Dini yönden Müslüman olan Hemşinlilerin sadece Rusya'nın Krosnadar, Soçi ve Moskova'daki gruplar Hıristiyanlardır.

Hemşinlilik bana göre melez bir kimlik. Köken olarak, bir zamanlar Rize'nin Hemşin bölgesinde yaşayan ama zamanla ya din ve kimlik değişikliklerine tabi kalan ya da yurtlarından göç etmek zorunda kalan Hemşinli Ermenileri tanımladığı kadar, asırlık göçlerle bölgeye gelen ya da devlet tarafından bu bölgeye yerleştirilen ama zamanla onlar da geldikleri yerin kültürleriyle kaynaşmış başka etnik ve dini kökenden gelmiş ama bugün Hemşin'i "anayurdu", kendisini de Hemşinli sayan insanları da kapsayan bir kimlik. Hemşinli kimliğinin tanımlanması bu açıdan zor. Örneğin, Hopa'da ve Hopalı Hemşinlilerin

akrabaları olan, Stalin döneminde Batum'dan sürgün edilen Hemşinliler Hemşince daha doğrusu Batı Ermenicesi konuşurken, Çamlıhemşin ve Hemşin ve Türkiye'nin diğer illerinde yaşayan ve kendilerine Hemşinli diyenler bu dili konuşmazlar ve bu dili hiç duymadıklarını, bilmediklerini söylerler. Oysa dil bir etnik kimlik tanımlaması için son derece önemli bir faktör.

Hemşinli kimliğinin tanımlanmasında karşılaşılan başka güçlükler de vardır. Bir zamanlar -ki çok uzak değil, 20. yüzyılın başlarına kadar- Osmanlı devletinin Trabzon eyaletinin Hemşin kazasında yaşadıkları bilinen Ermenilerin başka yerlerdeki Ermenilerle ilişkileri de muğlaktır. Hemşinli Ermenilerin din değiştirme sürecine dair belgeler 19. yüzyılın sonuna varmadan, din değiştirmenin hemen hemen tamamlandığı, din değiştirmek istemeyenlerin de Canik ve İstanbul gibi bölgelere göç ettiklerini göstermektedir. Fakat bu din değiştirmenin Osmanlı devletinin bir politikası olduğuna dair kanıt yoktur. Hemşin'in iki tarafındaki, önemli dini merkez olan Khodaçur ve Trabzon'daki Ermeniler ve kiliseleri 1915 soykırımına kadar faalken, aradaki Hemşin'deki Ermenilerin din değiştirmelerinin nedeni olarak yerel derebeylerinin ve ekonomik baskılarla açıklamak, mantıklı gözükmemektedir.

Diğer taraftan Ermenilerin Hemşin'e gelip yerleştikten sonraki yüzyıllar süren süreçte Ermeni anayurduyla ve anakitlesiyle ilişkileri de hala bilinmemektedir. Asırlarca Hemşin'deki Ermenilerin merkezi olan kiliselerin tarihi, bu kiliselerde tutulan defterler sırasıyla kalmıştır.

Dolayısıyla, bugün kendine Hemşinliyim diyen birinin Ermeni orjinli mi yoksa, kendisi ya da atası bir zamanlar Hemşin ilçesinde yaşamış ve oradan başka yerlere göç etmiş biri mi olduğuna kolay kolay karar verilemez. Bu durumun tek istisnası Hemşinceyi yani Batı Ermenicenin bir diyalekti kabul edilen Hemşinceyi bilen ve konuşan Hemşinlilerdir. Bir dil, hem de baskıya, soykırıma uğratılmış bir halkın dili, Türk milliyetçilerinin söyledikleri gibi, Ermenilerle komşuluk ilişkileri sonucu öğrenilemez. Öğrenilse bile anadil haline gelemez; en azından bu kadar kısa sürede. Dolayısıyla, Hemşincenin varlığı ve hala kullanılıyor olması,

Hemşinlilerin Ermeni köklerini gösteren en önemli kanıttır. Ve bence, Hemşince konuşan Hemşinliler, hala tarihte başlarına neler geldiği tam olarak bilinmeyen Hemşinli Ermenilerdir.

Aslan Cancı: Hemşinli, Artvin'in Hopa ve Borçka ilçelerinde, Rize'nin Çamlıhemşin, Pazar, Fındıklı ve Çayeli ilçelerinin yanısıra, Adapazarı'nda da yaşayan bir etnik topluluktur. Ayrıca, Rusya'nın Krasnodor, Sochi şehirlerinde ve Abhazya'da yaşayan müslüman ve Hristiyan Hemşinliler de vardır. Türkiye'de yaşayan Hemşinlilerin Hopa, Borçka ve Adapazarı'nda yaşayanlarının dışındakiler, Ermenice'nin bir lehçesi olan Hemşin Ermenicesi'ni konuşamamaktadır.

Meline Anumyan: Türkiye'de yaşayan Hemşinliler, bir etnik grup olarak ne çeşit sorunlarla karşı karşıya gelmektedir? Size göre, bu meseleler nasıl çözülebilir?

Hikmet Akçiçek: Türkiye'de salt Hemşinli olmaktan kaynaklı özel bir sorundan bahsetmekten çok genel olarak, demokrasi eksikliğinden kaynaklı Türk olmayan tüm farklı dil ve kültürlerle yönelik asimilasyon, ötekileştirme, dışlama, aşağılama ve özellikle gayrimüslim kesimlere yönelik bazı imkan ve haklardan mahrum bırakma gibi politika ve problemlerden söz edebiliriz.

Hemşinliler açısından temel sorun Hemşince'nin giderek yok olmasıdır. Dilin giderek yok olması ise, uygulanan asimilasyoncu-milliyetçi politikaların yanı sıra sanayileşme ve kapitalist gelişime bağlı kentleşme ve küreselleşmeden kaynaklanmaktadır. İnsanların büyük kısmında dilin, kimliğin, kültürün korunmasına dair bir bilinç gelişmemiştir.

Bu sorunların bir kısmı, sorunun mağduru halkların talebi ve mücadelesi ile Türkiye'nin gelişmiş demokratik bir ülkeye dönüşmesi ile çözülebilir. Çok sınırlı da olsa bu yönde bazı değişim ve adımlar mevcuttur (Türkçe dışındaki bazı dillerin okullarda seçmeli ders olması, bu dillerde yayın ve siyasi propaganda yapma imkanı gibi yasal düzenlemeler), ancak daha

alınması gereken çok yol vardır. Mükün müdür? Eh... umut, azim, irade ve ihtimal...

Cemil Aksu: Türkiye’de, bütün etnik grupların temel sorunu kendi kimliklerini, dillerini ve kültürlerini yaşatma sorunudur. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadroların hepsi Osmanlı devletinin memurlarıydı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde ideolojik eğitimlerini almış kişilerdi. Bu kadroların temel inancı, herkesi Türk ve Sünni Müslüman yapmaktı. Böylece ulusal birliği sağlamayı amaçlıyorlardı. Bu nedenle de Türk ve Müslüman olmayan bütün etnik ve dini grupları devlet eliyle asimilasyona tabi tuttular. Bu asimilasyon, her ne kadar hem içindeki muhalefet hem de değişen uluslar arası koşullardan dolayı gerilemiş olsa da, hala Türk devletinin resmi politikasıdır.

Hemşinliler açısından ise, bir yokoluş sürecinden bahsedebiliriz. Gerek devletin asimilasyoncu politikaları gerekse de ekonomik ve sosyal koşullardan dolayı Hemşince ve Hemşin kültürü büyük oranda yokolmuştur. Hemşincenin dil hazinesi son derece gerilemiştir. Kuşaklar arasında büyük kopuş söz konusudur. Hemşince, 1990’lı yılların ortalarından itibaren müzik (Kazım Koyuncu ve diğer sanatçılarca) ve sinemada (Özcan Alper’in Momi ve Sonbahar adlı filmleri) kullanılmasıyla üzerine serpilen ölü toprağından silkinip uyanmıştır. Ama hala ölüm döşegindedir.

Türk hükümeti, bu yıl birçok dil için okullarda seçmeli ders olarak öğretilmesinin yolunu açmıştır. Fakat Hemşince bu diller arasında sayılmamıştır. Diğer taraftan Hemşince’nin Ermenice’den ayrı bir dil olarak kabul edilip öğretilmesi de sorunlu bir konudur. Hemşince, Ermenice’nin bir koludur. Fakat bu dil Ermeni okullarında öğretilmemektedir; Hemşinliler de, Müslüman olduklarından Devlet tarafından Türk sayıldıkları için, Ermeni okullarına gidememektedirler. Kim bilir, belki devlet Hemşinlileri Ermeni saydığı için, Hemşinceyi de Ermenice saymaktadır ve bu nedenle onu ayrıca öğrenilmesi gereken bir dil saymamaktadır!

Fakat burada başka bir sorun daha vardır: Hemşince ile yapılmış dilbilimsel çalışmalar pek bilinmemektedir. Ermenistan’daki bazı dilbilimcilerin bu alanda önemli çalışmalar

yaptıklarını biliyorum ama biz Hemşinliler Ermenice okuyup yazamıyoruz. Dolayısıyla çok yönlü çeviri ve öğrenme süreci yaşanması gerekiyor. Hemşinli aydınlar Ermenice öğrenmesi gerekiyor, Ermenice metinler Türkçeye ve Hemşinceye çevrilmesi gerekiyor. Ayrıca Hemşince öğretilmesi amacıyla çalışmalar yapacak enstitüler kurulması gerekiyor.

Aslan Cancı: Türkiye’de yaşayan Hemşinlilerin Hemşin Ermenicesi’ni konuşabilenleri için şunu söyleyebilirim ki, Hemşinlilerin yeni kuşakları, dili, giderek daha az konuşmakta, Hemşince karşılıkları olmasına rağmen, Türkçe kelimeler Hemşin diline daha çok girmektedir. Herhangi bir önlem alınmadığı takdirde, Hemşince, giderek zayıflayacak ve sonunda, belki de yok olacaktır. Yazılı bir dil olmadığı için, bu tehlike daha da büyümektedir.

Meline Anumyan: Rusya ve Abhazya’da yaşayan Hemşinlilerle temaslarınız oldu mu?

Hikmet Akçiçek: Rusya ve Abhazya’da yaşayan bazı Hemşinlilerle internet üzerinden yazışmalarımız oldu, 2012 yılında ise Rusya’da yaşayan Hemşinlilerin daveti ile VOVA müzik grubu olarak Moskova ve Soçi’de 2 konser verme imkanım oldu. Bu konserler vesilesi ile HADİG derneğinden de bazı arkadaşlarımız da Moskova ve Soçi’ye gelerek oradaki Hemşinli kardeşlerimizle tanışma imkanı buldular. İlk yüz yüze ve anlamlı diyalogumuz bu konserler vesilesi ile yaptığımız temas oldu.

Cemil Aksu: Buradaki Hemşinlilerle direk temasım olmadı. HADİG ve Hemşin kültürü ve tarihi üzerine araştırma yapan arkadaşlarım sayesinde buralardaki Hemşinliler hakkında bilgi sahibiyim.

Aslan Cancı: Rusya’da yaşayan Hemşinlilerle zaman zaman temasım oluyor.

Meline Anumyan: 2011 yılının Ekimi’nde İstanbul’da HADİG (Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği) açıldı. Siz, bu derneğe üye misiniz? Dernek, ne gibi faaliyetlerde bulunmakta, ne tür çalışmalar yapmaktadır? Size göre, bu dernek Hemşin kültürünün

yaşatılması için daha ne çeşit etkinlikler gerçekleştirebilir?

Hikmet Akçiçek: HADİG 2011 Haziranında kuruldu Ekim 2011’de dernek merkezini açarak fiilen faaliyet başladı. Derneğin 7 kurucu üyesinden biriyim ve kuruluşundan bu yana Genel Sekreterliğini yürütüyorum. HADİG, Hemşin dili, kültürü, tarihi alanında akademik, kültürel, sanatsal çalışmalar yapmak ve üyeleri arasında sosyal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla kuruldu. Henüz etkin, kurumsal, doyurucu faaliyetleri olduğunu söyleyemeyiz, ancak HADİG’in kurulmuş olması öncü bir adım olarak önemlidir. HADİG’in kuruluşu ile Türkiye’de ilk kez özellikle Hemşince konuşan Hemşinliler kurumsal olarak bir araya geldiler ve Hemşinlilik üzerinden bir faaliyetin öznesi oldular. Derneğimizde şimdiye kadar müzik ve horonlarımızın oynandığı geleneksel yemeklerimizin yendiği günler, konser, yemek organizasyonu, tulum, kaval gibi enstrümanları çalmak, sinema konusunda bilgi ve birikimimizi artırmak için kurs ve atölyeler, dil ve kültür konusunda söyleşiler, yayla buluşması, tekne gezisi, bazı öğrencilere burs imkanı yaratma gibi faaliyetler yürütüldü. Genç akademisyenlerle Hemşincenin gramer yapısının irdelendiği akademik bir çalışma yürütülmektedir.

HADİG, hemşin dilinde kültürel, sanatsal, akademik projelerin hayata geçirilmesi, eserler üretilmesi vb. için zemin olmalı, hemşin kültürü ve dili konusunda öncelikle Hemşinlilerin duyarlılığını artırıcı çalışmalar yapılmalı, Hemşincenin yok olmaması için gerekli diğer faaliyetleri yürütmeli öncülük yapılmalı, imkan yaratmalı ve teşvik etmelidir.

Cemil Aksu: HADİG’in kuruluş çalışmalarına katıldım. Üye ve aynı zamanda Danışma Kurulu üyesiyim. HADİG’i iki amaç için kurduk. Birincisi, yukarıda da kısaca değindiğim gibi, Hemşin kültürü ve dili üzerine araştırmalar yapmak, bu alandaki araştırmaları desteklemek. İkincisi, Hemşinlileri birbirleriyle tanışmasını, birleşmesini sağlamak. İkinci amacı doğrultusunda bazı çalışmalar yaptık dernek. Türkiye’de yaşayan Hemşinlilerin çoğu derneğin kurulduğunu biliyor ve takip ediyor. Fakat, dernek olarak henüz esas amacımıza dair bir çalışma içinde olmadık. Bunun temel sebebi de dağınıklık ve teknik imkansızlıklar.

Fakat kısa sürede bu yönlü çalışmalarını yapacağımızı düşünüyorum.

Aslan Cancı: Evet, Hadig'e üyeyim. Ancak, Hopa'da yaşadığım için Hadig'in İstanbul'da gerçekleştirdiği etkinliklere katılamıyorum. Dernek, üye ve üye olmayan Hemşinlilerle, zaman zaman, çeşitli toplantılar, geziler ve kültürel etkinlikler yapmaktadır. Amacı, Hemşin kültürünü, dilini yaşatmak için, çeşitli faaliyetler yürütmektir.

Meline Anumyan: UNESCO'nun yayımladığı "Tehlike Altındaki Diller Atlası" Türkiye'de 18 dilin yok olma tehdidi altında olduğunu gösteriyor. Hemşince "açıkça tehlike altında" olan diller kategorisinde yer alıyor. Sizce, Hemşincenin yok olmaması ve Hemşin kültürünün yaşatılması için daha neler yapmak gerekir?

Hikmet Akçiçek: Yukarıda belirttiğim üzere Hemşin dilinde kültürel sanatsal akademik eserlerin üretilmesi ve projelerin hayata geçirilmesi temel gerekliliktir. HADİG kendisi Hemşince üzerine çalışmalar yapabilir, Hemşincenin öğretilmesi konusunda programlar geliştirebilir, dersler verebilir. Bunların yanı sıra orta vadede gerekli akademik alt yapı çalışmaları yapılarak Hemşince'nin okullarda ders olarak okutulmasının sağlanması gerekir.

Hemşincenin yaşatılması ve geliştirilmesi için bir imkan da Ermeni akademi, kültür, sanat insanlarıyla ve hatta Ermenistanla diyalogun geliştirilmesidir. Akademi, kültür ve sanat insanları arasında yetersiz ve sınırlı da olsa bir diyalogun var olduğunu söyleye biliriz, ancak Ermenistan devletiyle Gürcistan devletiyle Türkiyeli Gürcüler arasında var olana benzer bir ilişki siyasi ve tarihsel nedenlerle yakın dönemde çok mümkün görünmemektedir.

Cemil Aksu: En başta, Hemşince üzerine bir sözlük hazırlanarak, yaşayan Hemşince kayıt altına alınarak yok olmaktan kurtarılmalıdır. Hemşin dili ve kültürü üzerine çalışmaları bilimsel bir çatı altında yapılması için bağımsız ya da bir üniversite çatısı altında bir Enstitü kurulmalıdır. Ayrıca, değişik yer ve zamanlarda yayınlanmış, Hemşinlilerle ilgili makale, kitap vb. dökümanlar toplanarak herkesin erişimine açık hale getirilmelidir. Hemşin dili ve

kültürünü korumak ve geliştirmek için mutlaka Hemşince edebiyat ve sanat ürünleri yaratılması için teşvik edilmelidir.

Aslan Cancı: Evet, Unesco'nun yayınladığı, Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda, Hemşince için, "açıkça tehlikede olan" ibaresi geçmektedir. "Tehlike"nin önlenmesi için, Hemşince kurslar açılabilir, Hemşin Ermenicesi, bir şekilde, yazılı hale getirilebilir, sözel ve görsel faaliyetlerle daha görünür kılınabilir. Hemşinli aydınların bu süreçte yer alması sağlanabilir ve özellikle de sağlanmalıdır.

Meline Anumyan: Bilindiği üzere, Hopalı Hemşinliler başta olmak üzere çok sayıda Hemşinli, sol hareketlerde yer aldı. Bunun sebepleri nedir? Hemşinliler, başka hangi siyasi akımlarda yer almaktalar?

Hikmet Akçiçek: Bu konuda şimdiye kadar yapılmış akademik bir çalışma ve analiz yoktur. Hopa Hemşinlilerinin bu eğilimi diğer Hemşinliler için pek de geçerli değildir. Örneğin 1778-1779 Osmanlı-Rus savaşı döneminde Hopa'dan Adapazarı-Düzce bölgesine göçen Hemşinlilerin tam tersi Türk milliyetçisi ve islami siyasal eğilimleri daha baskındır, keza Rize bölgesi Hemşinlilerinde de Türk ulusalcı görüşlerin hatırı sayılır bir ağırlığı vardır.

Bu konuda benim kişisel yorumum; Hopa Hemşinlilerinin sola yönelik bu özel durumunda, Hemşin bölgesinden nispeten geç zamanlarda (muhtemelen 18.yy gibi) Hopa'ya göçen Hemşinlilerin buradaki yerleşik halk Laz'larla giriştiği ekonomik, sosyal ve siyasal hayatta var olma mücadelesinin payı vardır. Son 50-60 yıl öncesine kadar Hopa Hemşinlileri Hopa'da siyasal ve ekonomik hayatta pek yer alamazlardı. Bu şekilde devlet imkanlarını da kullanarak Hemşinlilerin yerel ekonomik siyasal hayatın, yerel iktidarın dışında tutulması (devletin de bu yönde bir iradesinin var olup olmadığı ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur) Hopa Hemşinlilerinde muhalif bir kimliğin gelişmesine, onların mağdurdan, dışlanandan, ezilenden, emekten yana, haksızlıklara, adaletsizliklere karşı ve iktidara muhalif sol siyasal fikirlere sempati duymalarına ve bu yönde mücadele eden insanlar olarak

ortaya çıkmalarına neden olmuş olabilir. Rize Hemşinlileri 780 yılından beridir aynı coğrafyada yaşadığı için orada böyle bir sorun yoktur. Düzce Adapazarı bölgesi ise balkanlar ve kafkasya'dan göç alan bir bölge olması nedeniyle Hemşinliler orada da diğerlerine göre daha yerli bir halktır.

Cemil Aksu: Hemşinlilerin politikada sol hareketlere daha çok sempati duymasının nedenleri, onların devlet tarafından ekonomik, sosyal ve kültürel olarak dışlanmaları, baskıya maruz kalmalarıdır. Fakat, her genellemede olduğu gibi bu genellemede de sorunlar vardır. Bu genellemeden bütün Hemşinliler solcudur sonucu çıkmaz. Aksine, Karadeniz'den Düzce, Akçakoca, Dilovası gibi yerlere göçen Hemşinliler, kraldan daha kralcı kesilmiş Türk milliyetçileridir ve birçoğu devletin kirli işlerinde yer almış kişilerdir. Siyasetteki roller, eğitim, iş olanakları, yerli-muhacir olma gibi, bir çok nedene bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Aslan Cancı: Evet, Hopalı Hemşinliler başta olmak üzere, bir çok Hemşinli sol hareketlerde yer aldı ve hala daha yer almayı sürdürüyorlar. Bu durumun çeşitli nedenleri olabilir elbet. Ben, aslında, resmi topluma kabul edilmedikleri ve sürekli bir dışlanma durumunda olduklarından dolayı Marxist/sol bir çizgi benimsediklerini düşünüyorum.

Meline Anumyan: Ermenistan'a geldiniz mi? Ermenistanlı ve Diasporalı Ermenilerle temaslarınız var mı?

Hikmet Akçiçek: Ermenistan'a 2008 yılında Naregatsi Sanat Birliği'nin organizasyonu ile konser vermek üzere gittik. Orada 3 konser verdik, aynı tarihte Yerevan'da Türkiyeden de akademisyenlerin katıldığı bir de Hemşin konferansı yapıldı. Bu vesile ile kurulan diyalog ve dostluklarımız devam ediyor. Sonraki yıllarda Ermenistandan gelen bazı dostlarla Türkiye'de birarada olma imkanımız oldu, bazı akademisyen dostlarımız mısafırımız oldular onlarla bir kaç kez birlikte Hopa ve Hemşin coğrafyasını dolaşma imkanımız oldu.

Türkiye’de özellikle AGOS gazetesinden olmak üzere bazı Ermeni dostlarımız var, ancak Yerevan konseri vesilesi ile edindiğim bir iki ilişki dışında Diaspora Ermenileriyle herhangi bir diyalogum yoktur.

Cemil Aksu: Ermenistanlı ve Diasporalı bir çok Ermeni ile arkadaşlıklar kurmuş olmama rağmen maalesef Ermenistan’ı ziyaret etme şansım olmadı.

Aslan Cancı: Evet, birkaç kere Ermenistan’a geldim. Diasporada yaşayan Ermenilerle, gruplar halinde ya da tek tek Türkiye’ye geldiklerinde tanışma fırsatım oldu.

Meline Anumyan: 30 Eylül 2013’te AKP hükümeti ‘Demokratikleşme Paketi’ni yayımladı. Eğer bu pakette Hemşinlilere de yer verilseydi, Siz ne gibi tekliflerde bulunurdunuz?

Hikmet Akçiçek: Pakette Türkçe dışındaki dillerden özellikle Kürtçe’nin özel okullarda eğitim dili olmasının önü açılmış oluyor. Daha önce de seçmeli ders olarak kamu okullarında okutulmasının önü açılmıştı. Ana dillerin öğrenilmesi ve anadilde eğitimin keyfi bir şekilde sınırlandırılması insan haklarına aykırıdır. Anadilde eğitim ve anadilin öğrenilmesi temel insan hakkıdır.

Benim paketle ilgili beklenti ve teklifim Hemşince’nin okullarda Hemşinliler için zorunlu diğer öğrenciler için seçmeli ders olarak okutulması ve bu eğitim için gerekli alt yapının devlet tarafından garanti edilmesi yönünde olurdu. Hemşinlilerin eğitim dilinin tamamen Hemşince olması konusu pedagojik olarak ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konu olup, bana böylesi bir öneri Türkiye için gerçekçi görünmemektedir.

Cemil Aksu: Şöyle bir madde olabilirdi o pakette: Artvin’de Çoruh Üniversitesi var, bu üniversite çatısı altında Hopa’da Hemşin dil ve kültürünü araştırma enstitüsü kurulmasını teklif ederdim.

Aslan Cancı: Doğrusu, AKP Hükümeti'nin, 30 Eylül 2013'te kamuoyuna açıkladığı, "Demokratikleşme Paketi", aslında, adının tersine bir anti demokratik paketidir. Aslında, sorun, AKP Hükümeti'nin, toplumsal muhalefeti bastırmak için başlattığı ve sürdürdüğü bir operasyondur. Dolayısıyla, böyle bir hükümete Hemşinliler ve Hemşince konusunda bir öneride bulunmam abesle iştigal olurdu.

Meline Anumyan: Eklemek istediğiniz bir sey var mı?

Hikmet Akçiçek: Türkiyedeki Hemşinlilerin görüş, düşünce ve duyguları konusunda daha gerçekçi sonuçlara varabilmek için farklı siyasal görüşlerden ve sosyal kültürel kesimlerden kişilerin görüşlerine yer vermek gerekir. Maalesef Ermeni toplumundan bu konuda çalışma yapan kişiler ve yayın kuruluşları daha çok eğitimli, sol, sosyalist, liberal veya demokrat insanlara ulaşabilmekte, aksini düşünen insanlara ulaşma imkanları çok sınırlı kalmaktadır. Bu roportaj için benimle temasa geçen Meline hanımın belirttiğine göre bu dosya kapsamında Türkiye Hemşinlilerinden görüş alınacak diğer kişiler de yukarıda bahsettiğim niteliklerde benim arkadaşlarım olan ve genel olarak benzer düşündüğümüz insanlardır.

Cemil Aksu: Hemşin dili ve kimliğinin korunması ve geliştirilmesi sadece Hemşinlilerin yapacağı çalışmalarla sağlanacak bir görev değildir. Bu alanda başta Ermenistan'daki araştırmacılarla olmak üzere dünya üzerinde Hemşinlilerle ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar arasında işbirliği ve kalıcı ortaklıkların da geliştirilmesi gerekir. Böylece dağınık bilgi ve belgeler birleştirilebilir, sağlıklı bir süreç işletilebilir.

Hepinize teşekkürler. Soy menak (Hemşince: "Hoşça kalın"- 'Akunq' web sayfası yöneticileri)!

Aslan Cancı: Bana konuşma fırsatı verdiğiniz için teşekkür ederim

Kaynak: akunq.net

